

Doktrinleşme Sürecindeki İnsani Müdahale :***Nato'nun Kosova Müdahalesi ve Koruma Sorumluluğu Kavramı*****Zeynep Selin ACAR¹****ÖZET**

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin parçalanma sürecinde, Kosova'da Arnavut milis güçleri Kosova Kurtuluş Ordusu ile Sırp polisi, milisleri ve Yugoslav güvenlik güçleri arasında 1998'de bir iç savaş başladı. Savaşı engellemek için arabuluculuk yapan devletlerin ve uluslararası örgütlerin başarıya ulaşamaması sonucu, artan sivil ölümleri ve gittikçe şiddetlenen saldırıları durdurmak için 24 Mart 1999'da NATO müdahalesi başladı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin izni olmadan gerçekleşen müdahale, başlangıcından sonuna kadar ve sonrasında da, hukuki ve insani açılardan tartışıldı. Çalışmada, öncelikle 1998-1999 Kosova Savaşı'na giden süreçte Sırp-Arnavut anlaşmazlıkları ele alındı. Daha sonra NATO'nun Kosova müdahalesine dair başlıca tartışmalar incelendi. Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu'nun 2001'de yayınladığı Koruma Sorumluluğu Raporu'ndan ve bu rapor ile oluşturulan Koruma Sorumluluğu kavramının gelişiminden bahsedildikten sonra da, NATO'nun Kosova müdahalesi, Koruma Sorumluluğu kriterlerine göre değerlendirilerek; bu kriterlerin ve kuralların oluşumunda Kosova müdahalesinin etkisi tartışıldı.

Anahtar Kelimeler: *Kosova, İnsani Müdahale, Koruma Sorumluluğu, NATO*

Humanitarian Intervention During the Process of Doctrinization :

Nato's Intervention in Kosovo and the Concept of Responsibility to Protect

ABSTRACT

During the disintegration of Socialist Federal Republic of Yugoslavia, in Kosovo a civil war between Albanian gerilla fighters called Kosovo Liberation Army and Serbian paramilitary forces backed by Serbian police with Yugoslav army started in 1998. After the failure of mediator states and international organizations in preventing war, North Atlantic Treaty Organization had started a military intervention on March 24, 1999 in order to stop the increasing amounts of civilian deaths and attacks. This intervention which started without the permission of United Nations Security Council has argued, during and after, in terms of legal and humanitarian aspects. In this paper, it is mentioned firstly the disagreements, between ethnic-Serbians and ethnic-Albanians, leading the way to the 1998-1999 Kosovo War. After that, main legal and humanitarian arguments about NATO's intervention in Kosovo are examined. Then the evolution of the concept of Responsibility to Protect created by International Commission on Intervention and State Sovereignty in 2001 is explained. In the end, by evaluating the NATO's Kosovo intervention in accordance with Responsibility to Protect's criterion, it is discussed the effect of NATO's intervention in Kosovo on the formation of these criterion and rules.

Key Words: NATO, Humanitarian Intervention, Kosovo, Responsibility to Protect, RtoP

1.Giriş

Uluslararası sistem içerisinde, devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkların çatışma ve savaş ile çözümlenmesine engel olmak için kurallar oluşturuldu. 1555 Augsburg Barış, Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti'nin (MC) Misakı ve 1928 Kellogg-Briand Paketi savaşı yasakladı. (Augsburg Barış, 1555: m. 15; MC Misakı, 1920: m. 15) Yasaklara uymamak adına, devletlerin yaptıkları silahlı mücadeleyi “savaş” değil “misilleme” olarak addetmeleri ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler'in (BM) daha geniş bir yasak getirmesine neden oldu. BM Şartı, I. bölüm 2. maddesinin “*Tüm üyeler, (...) her hangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar*” şeklindeki 4. fıkrasıyla sadece savaşı değil, her türlü “güç kullanımı”nı da yasakladı. (BM Şartı, 1945: I-2(4)) MC Misakı'ndaki “iç işlerine karışmama” ilkesi, BM Şartı'nın I. bölüm m. 2(4) ve m. 2(7) ile “müdahale yasağı” olarak ilk defa yasal bir norm haline getirildi. (BM Şartı, I-2; Parekh, 1997: 52)

BM Şartı, V. bölüm m. 24(1) ile “uluslararası güvenlik ve barışı koruma sorumluluğunu” verdiği BM Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) VII. bölüm m. 42 ile “*hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde*” bulunma yetkisini de verdi. (BM Şartı, V-24(1), VII-42) Bu sayede BMGK, uluslararası güvenliği sağlama göreviyle ve VII. bölüm 41. madde gereği “silahlı kuvvet kullanımını içermeyen” diğer önlemlerin yeterli olmadığı durumlarda, güç kullanma yetkisine sahip oldu. (BM Şartı, VII-41)

İnsan haklarının devletin işlerinden çıkarılarak uluslararası toplumun gündemine girmesi ise BM Şartı'nın I. bölüm 13. madde ve IX. bölüm 55. madde c fıkrasındaki “*ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı*” ifadesiyle sağlanmış oldu. (BM Şartı, 1945: I-13, IX-55) Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) 1999 Stratejik Konsepti'ndeki “*demokrasi, insan hakları ve hukukun*

üstünlüğü ilkeleri gibi üstün ortak amaçları koruma görevi” ile de uluslararası toplumun sorumluluğunda olduğu bir kez daha gösterilen insan hakları, devletlerarası ilişkiler için merkezi bir yere sahip oldu. (NATO Stratejik Konsepti, 1999: I-6) Böylece uluslararası ilişkiler sadece devletler-arasındaki anlaşmazlıklar ile değil, aynı zamanda insan hakları kapsamıyla da ele alınmaya başlandı. Uluslararası sistemin odak noktasını devletler-arasındaki çatışmalardan devletler-içindeki insan hakları ihlallerine yönelten bu gelişmeler de, müdahale ve güç kullanma yasağının tartışılmasına neden oldu. Bu tartışmalar Soğuk Savaş sonrasında, Balkan yarımadasındaki tarihsel çekişmelerin gün yüzüne çıktığı Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti’nin parçalanması sürecindeki insani gerekçelere dayandığı savunulan müdahaleler ile şiddetlendi.

Avrupa medeniyetinin en eski oluşumlarına tanıklık etmiş olan Balkanlar, tarih boyunca pek çok savaşa sahne oldu. (Bideleux ve Jeffries, 1998: 37) Dünyayı derinden etkileyen Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’nın başlangıcına ev sahipliği yapan yarımada, Soğuk Savaş döneminde bu kez iki kutup tarafından koz olarak tutuldu. Özellikle Josep Broz Tito liderliğindeki Yugoslavya, Balkanların önemini her zamankinden fazla arttırdı. (Vickers, 1998: 149) Ancak Soğuk Savaş henüz bitmeden liderini kaybeden Yugoslavya’da duyulan parçalanmanın ayak sesleri, Sovyet bloğunun yıkılmasından sonra gittikçe daha büyük bir tehlike haline geldi. Hırvatistan ve Slovenya’nın 1991’deki bağımsızlığının arkasından Bosna-Hersek ve Kosova’da artan gerginliğin zaman içinde savaş halini alması, uluslararası toplumun da dikkatini çekti. (Günel, 2014: 130)

Kosova’daki gerginlik, Kosovalı Arnavutların milis güçleri olan Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO) ile Kosova’nın bağlı olduğu Sırbistan ve Yugoslav Federal Cumhuriyeti (YFC)’nin güvenlik güçleri arasındaki çatışmaların hat safhaya ulaştığı Haziran 1998’de savaş halini aldı. BM ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın (AGİT) ve bireysel devletlerin çağrılarına rağmen durdurulamamış olan savaşa, NATO 24 Mart 1999’da müdahil oldu.

NATO'nun 78 gün süren bu müdahalesi hem siyasi hem de akademik boyutlarda tartışma başlattı. Yapıldığı günden beri tartışılmaya devam eden NATO müdahalesinin akabinde, 2001 yılında, Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (ICISS) tarafından hazırlanan rapor ile Koruma Sorumluluğu kavramı oluşturuldu. Koruma Sorumluluğu, BM Genel Kurulu tarafından 2005 BM Dünya Zirvesi'nde değiştirilerek de olsa kabul edildi. Avrupa Parlamentosu da, 18 Nisan 2013 raporu ile Avrupa Birliği'nin (AB), Koruma Sorumluluğu'nun bir uluslararası hukuk kuralı olması için çaba sarf etmesi gerektiğini söyleyerek bu yeni prensibe bağlılığını vurguladı. (European Parliament, P7_TA(2013)0180; A/RES/60/1)

Bu çalışma, NATO'nun Kosova'ya müdahalesi ile insani gerekçelerle yapılan müdahalelerin eksikliklerini göstererek Koruma Sorumluluğu'nun görece daha kurallı bir sistem getirdiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda da, öncelikle Kosova'daki durumun savaş halini almasında etkili olan tarihsel çekişmeler anlatılacaktır. İkinci olarak Kosova'da savaşın patlak vermesiyle gelişen müdahalenin, insani ve hukuki boyutuna dair tartışmalara değinilecektir. Sonrasında ise Koruma Sorumluluğu açıklanarak, özellikle BM Genel Kurulu Kararı 138. ve 139. maddelerinde kabul edilmiş olduğu hali açıklanacaktır. Bütün bunların ışığında da, bu kuralların NATO'nun Kosova müdahalesine uygulanabilirliği tartışılacaktır.

2.1998-1999 Kosova Savaşı'na Giden Süreç

Arnavutlar ve Sırp lar arasındaki anlaşmazlık, her iki tarafın da Kosova'yı sahiplenmesi ve diğerini bu topraklardan göndermek istemesinden ileri gelir. Bu anlaşmazlık da, fırsatını ilk bulan tarafın saldırmasını takiben başlayan intikam döngüsünün kaynağıdır.

Kosova'yı "Sırp medeniyetinin beşiği" olarak gören Sırp lar, kendilerinin 6. ve 7. yüzyıllarda, Arnavutların ise sonradan geldiği iddiasına sahiptir (Judah, 2008: 19,31; Bideleux ve Jeffries, 2007: 514). Arnavutlar ise kendilerini Balkanların en eski yerleşenlerinden kabul edilen

İlirlerin torunları olarak görür ve Sırp'ların Kosova'yı terk etmesi gerektiğini iddia eder (Bideleux ve Jeffries, 1998: 42-6). Kosova topraklarında Arnavutlar ve Sırp'lar arasındaki çekişmelerin, Sırp'ların 8. ve 13. yüzyıllarda Slav olmayanları Kosova'dan ayrılmaya zorlamasıyla başladığı düşünülebilir (Bideleux ve Jeffries, 2007: 513). 1389 Kosova Muharebesi'nde Osmanlı'ya karşı alınan yenilgi ile Sırp'ların Kosova'ya olan bağlılığının artması ve Kosova'yı gelecekte geri dönecek topraklar (Vaadedilen Topraklar) olarak görmesi, Kosova'dan vazgeçmemelerinin nedenidir (Bideleux ve Jeffries, 2007: 513, 5; Malcolm, 1994: 20).

1389 Kosova Muharebesi'nden sonra aşamalı olarak Osmanlı hakimiyetine giren Kosova topraklarında, Müslümanlaşan Slavlar ve Osmanlı'dan gelen Müslümanlara karşıⁱ sayısı azalan Sırp'ların Arnavutlara karşı düşmanlığı, (Fine Jr, 1994: 515) Arnavutların Türklerle beraber yönetimde söz sahibi olmasıyla arttı. (Hall, 1994: 4; Fine Jr, 575; Bideleux ve Jeffries, 2007: 515-7) 1690'da, Habsburg İmparatoru'nun Müslüman Osmanlı yönetiminde kalmak istemeyen Sırp Ortodoks Kilisesi Patriği III. Arsenije'ye yaptığı iddia edilen davet üzerine, Sırp'lar Kosova topraklarından gönderilme hikayesi olarak gördükleri ve Hz. Musa'nın Musevileri Mısır'dan kaçırmaya benzettikleri "Büyük Göç"ⁱⁱüne başladı. Bu göçün sebebini Kosova topraklarında kendilerine uygulanan baskı ve din değiştirme zorlamasını gösterebilirler de; salgın hastalıklar ve veba göçün en önemli sebeplerindendi. (Bideleux ve Jeffries, 2007: 517; Malcolm, 1999: 135, 145, 160)

Büyük Göç ile ayrılan Sırp'lar, Balkan Savaşları sonrasında geri dönünce, göçün sebebi olarak gördükleri ve Osmanlı'nın koruduğuna inandıkları Arnavutlara ilk intikam saldırılarını başlattıⁱⁱⁱ. (Ramet, 2002: 314) I. Dünya Savaşı'nın 1914'te Balkanlarda fitillenmesiyle Sırbistan'dan kaçan Sırp'ların, İngiliz ve Fransız müttefiklerine ulaşmak için Vlore'ye giderken Kosova'dan geçerken, Arnavutların saldırıları, soğuk hava ve hastalıklar nedeniyle

ve savaş süresince 100.000'i yaşamını kaybetti. (Judah, 40; Bideleux ve Jeffries, 2007: 237, 522; Malcolm, 1999: 260; Vickers, 91-2)

1918'de geri dönen Sırların intikamı, 1912-1920 yılları arasında, Arnavut kayıtlarına göre 12.000 Arnavut'un öldürülmesi ve çok daha fazlasının Kosova'yı terk etmesiyle başlarken;^{iv} (Vickers, 94; Bideleux ve Jeffries, 2007: 522) Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın "kolonileştirme" politikasıyla, 1921'den itibaren Arnavutları göçe zorlama halini aldı. (Malcolm, 1999: 286; Bideleux ve Jeffries, 2007: 523)

II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın Yugoslavya Krallığı'nı işgal etmesi üzerine; Almanya ve İtalya (işgal ettiği Arnavutluk aracılığıyla) arasında paylaşılan Kosova'da, bu kez Arnavutların Sırlara yönelik intikam saldırıları başladı. (Vickers, 121-2; Judah, 47) Ancak Mihver Devletlerin yenilmesi ile geri dönen Sırlar, karşı saldırılarına hemen başladı. Savaş sonunda kurulan Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti'nde, Sırların intikam saldırılarının devamı, Arnavutları Türkiye'ye göçe zorlayarak Kosova'yı Arnavutlardan temizleme politikası halinde gerçekteşti. (Vickers, 144, 8, 9, 159; Bekich, 1985: 83)

1950lerden itibaren Arnavutlara uygulanan baskı, Alexander Rankovic yönetimindeki gizli polis servisinin işkenceleriyle birleşti. (Ramet, 2002: 313; Bideleux ve Jeffries, 2007, 528) 1968'de Rankovic'in görevinden alınmasıyla görece serbestleşen Kosova, 1974 Anayasası ile birlikte daha özerk hale geldi ve baskıdan kurtulan Arnavutlar, Sırlara baskı yapmaya başladı. (Vickers, 220) 1980'de Tito'nun ölmesiyle Sırp-Arnavut ilişkilerinde, Kosova'daki polis Slav çoğunluklu olmasına ek olarak Slobodan Milosevic'in siyasi arenada yükselmesi, devlet gücüne sahip olan Sırların avantajlı konumlarına geri dönmesine neden oldu. 1990'da Kosova'nın özerkliğinin kaldırılmasını takiben artan Arnavut ayaklanmaları, polis ve kimi zaman ordu tarafından sertçe bastırıldı. (Ramet, 2002:317; Bideleux ve Jeffries, 2007: 532) Hakları ellerinden alınan Kosovalı Arnavutlar, pasif direniş ile haklarını geri alamayacaklarını

düşünmeye başladı ve 1993'te kurulmuş olan KKO'ya katılım arttı. (Vickers, 278) Arnavut milislerin saldırılarının yönü sivillere döndükçe, Sırp polisi ve Yugoslav ordusunun müdahaleleri ile karşılaştı ve çatışmalar başladı. Bütün bu intikam döngüsü de, Haziran 1998'de Yugoslav ordularının tanklarla Kosova'ya girişi ile savaşı başlatmış oldu.

3.NATO'nun Savaşa Müdahalesinin İnsani ve Hukuki Tartışmaları

Savaşın başlamasından hemen önce BM 31 Mart 1998'de, Sırp güvenlik güçlerinin sivillere yönelik aşırı güç kullanımının ve KKO'nun terör eylemlerinin durdurulmasını istediği 1160 sayılı kararı çıkardı. (S/Res/1160) Bu kararı takip eden 1199 ve 1203 kararlarına rağmen durdurulamayan çatışmada, Şubat 1999'da başlayan görüşmeler sonunda Rambouillet Antlaşması'nı imzalamayı Arnavutlar kabul ederken Sırp'lar reddedince, çözüme ulaşılamayacağı anlaşıldı. Bunun üzerine NATO'nun oy birliği ile aldığı müdahale kararı 24 Mart 1999'da uygulanmaya başlandı.

Müdahalenin hukuki açıdan eleştirilmesinin başlangıç noktası BM Şartı'nın 7. Bölüm 42. maddesi gereği, uluslararası güvenliğin tehdit edildiği bir durumda harekete geçmek için BMGK kararının gerekliliğidir. (BM Şartı, VII, m. 42) Ancak müdahalenin BMGK'dan güç kullanımına dair onay alınmadan başlaması nedeniyle hukuki olmadığı söylenmektedir. Buna karşılık, müdahalenin 1948 BM İnsan Hakları Deklarasyonu ve 1949 Cenevre Konvansiyonu'na göre suç kabul edilecek olan göçe zorlama ve insan hakları ihlallerini durdurmak amacıyla gerçekleştiği düşüncesini savunanlar, müdahaleyi meşru kabul etmektedir. (Reismann, 1999: 860) Ayrıca müdahalenin AGİT'in azınlık haklarının ihlal edildiği durumlarda iç işlerine karışmaya izin vermesine dayandırılması da, meşruluk için kullanılan başka bir iddiadır. (Daalder ve O'Hanlon, 2000: 51) Ne var ki buna da AGİT'in yetkilerini düzenleyen antlaşmanın 16. maddesinin sadece barışçıl yolları kullanmasına izin vermesi nedeniyle karşı çıkılmaktadır. (Prague Document, 1992)

Hukuksuz olduğu eleştirilerinin yanı sıra, m¼dahalenin “insani” boyutunun amacına ulaşıp ulaşmadığı da tartişılmaktadır. M¼dahalenin Sırp ların Arnavutları Kosova’dan temizlemek için başlattığı iddia edilen At Nalı Operasyonu^v’nun başarıya ulaşmasına engel olmak için başladığı, m¼dahale savunucularının “insani” gerekçesi olarak kullanıldı. (Perritt, 2010: 47) Ancak m¼dahalenin başlamasından sonra Operasyon kapsamında, Sırp ların saldırılarının daha da şiddetlenerek çok daha fazla sivil Arnavut’un ölümüne yol açması da, m¼dahale karşıtlarının “insani”liğe olan inancını zayıflattı. Ayrıca m¼dahale sırasında sivil Arnavutların yanı sıra, çok sayıda sivil Sırp’ın da hayatını kaybetmesi^{vi} de m¼dahalenin insaniyet adına olumsuz sonuçlar getirdiğı iddiasını ortaya çıkardı. (Chomsky, 1999; Fisk, 1999a: 22) Ayrıca m¼dahale sırasında sivil hedeflerin vurulmasının ve m¼dahalenin 78 gün sürmesinin de m¼dahalenin insani boyutunu ortadan kaldırdığı savunuldu. (İngiltere Parlamento Raporu, 1999: 146) Üstelik “yanlışlıkla” bombalanan Çin Büy¼kelçiliğı’nde ölenlerin yakınlarına ve yaralılara tazminat ödendi. Buna karşılık yaralanan veya öldür¼len sivil Arnavut ve Sırp ların yakınlarından, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin Uluslararası Adalet Divanı’nda m¼dahaleci 10 NATO ülkesine karşı açtığı davada sırasında, sadece öz¼r dilenmiş olması da, m¼dahalede insan hayatına değer verilmediğı yön¼nde eleştirilere yol açtı. (CR 1999/25: 13) M¼dahaledeki bombalamaların yüksekten yapılması ve bombalamalar sırasında misket bombalarının kullanılması ise insani gerekçelerle başlamış olsa da, m¼dahalenin insani boyutunun azalması olarak gör¼ld¼. (İngiltere Parlamento Raporu: 146)

1999’da yapılan NATO’nun Kosova m¼dahalesinin tartişılan hukuki ve insani boyutları, m¼dahalelerin haklılık ve meşruluk açasından tanımlanması gereğini bir kez daha ortaya çıkardı. Böylece hen¼z üzerinde anlaşılmış kurallara sahip olmayan “insani m¼dahale” kavramı, bu kez kurallar üzerine oturtulmaya çalışıldı.

4.Koruma Sorumluluğu

Koruma Sorumluluğu, egemenlik, uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi, insan hakları, bölgesel örgütler ve BMGK üzerine kuruldu. Ayrıca önce devletlere, devletlerin yetersiz kalması durumunda da uluslararası topluma önleme, tepki ve yeniden inşadan oluşan üçlü sorumluluk yükledi. Buna göre, devletlerin öncelikli görevi halkının güvenliğini sağlayarak insan haklarını korumaktır. Bu amaç doğrultusunda da, problemler konuların çözümü ve bunların çatışma halini almasını önleme, devletin başlıca görevi halindedir. Çözümeyen problemler, önce devlet için daha sonra da uluslararası toplum için tehlike oluşturacağından dolayı da, devletin yetersiz kaldığı durumlarda görev uluslararası topluma düşmektedir. (RtoP, 2001: 24,4)

Önleme sorumluluğunun yerine getirilmesi pek çok durumda zor olduğu için ve özellikle problemin kaynağına inilemediği için çatışmaların çıkması durumunda, yine öncelikle devletin daha sonra da uluslararası toplumun sorumluluğu, çatışmaya askeri olmayan ancak güçlü yaptırımlar ile tepki göstermektir. Askeri olmayan yaptırımların yetersiz kalması durumunda ise sorumluluk, askeri müdahale halindedir. (RtoP, 30) Üçüncü sorumluluk ise son koşul olarak yapılan askeri müdahalenin sonrasında, müdahalecilerin barış inşasında görev yapmasıdır. Barışın sağlanabilmesi için öncelikle çatışan tarafların sorunlarının çözülmesine katkıda bulunması gerekli olan müdahaleciler, barış sağlandıktan sonra burada yıkılan sivil otoritenin BM tarafından yeniden oluşturulmasına yardım eder. Ancak bu süreç boyunca müdahaleciler, azınlıkların ve geri gelen mültecilerin güvenliğini sağlar; yerel otoritelere güvenlik sistemi oluşturulmasında yardımcı olur ve yeniden bir çatışma çıkmasını engellemek için bölgeden ayrılmaz. (RtoP, 65)

Bu üçlü sorumluluk sisteminin daha iyi çalışabilmesi için Koruma Sorumluluğu, askeri müdahaleyi altı kritere dayandırdı. Baraj kriteri olan haklı sebep; öldürme, göçe zorlama, terör eylemleri ve tecavüz içeren büyük çaptaki etnik temizlik ile büyük çaptaki ölümlere karşı,

devletin kendi halkını koruma sorumluluğunu yerine getirmemesi ya da getirememesi durumları olarak belirtildi. (RtoP, 33) Haklı sebebin Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 139. paragrafındaki kabul edildiği hali ise “soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suç” oldu. Koruma Sorumluluğu Raporu'ndaki tedbir kriterlerinin ilki olan doğru niyet ise müdahaledeki tek amacın insanların acı çekmesini durdurmak veya önlemek olarak tanımlandı. Diğer tedbir kriteri ise güç kullanımına dayan müdahaleye son çare olarak başvurulması olarak oluşturulurken; orantılılık kriteri ise müdahalenin iyi planlanması gerektiği ve sivil hedefler konusunda dikkatli olunması koşuluna dayandırıldı. Yüksek başarı şansını kriterleştiren Koruma Sorumluluğu, müdahalenin yapılması için başarı ihtimalinin olması gerekliliğini oluşturdu. (RtoP, 36,7) BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a sunulan *Tehdit, Fırsat, Değişim Raporu*'nda “yüksek başarı şansı”nı “sonuçların eşitliği” olarak değiştirdi. (Secretary-General's High-Level Panel, 2004: parag. 202)

Koruma Sorumluluğu Raporu'na göre müdahale için doğru kabul edilecek otorite, sırasıyla BMGK, BM Genel Kurulu^{vii}, bölgesel örgütler ve *ad hoc* devletler veya devlet gruplarıydı. (Evans ve Sahnoun, 2002: 106; RtoP, 53-5) Annan'a sunulan raporunda “belirleyici oylama”^{viii} değişikliği yapılan koruma sorumluluğunun doğru otorite kriteri, Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde yerini bu şekilde almadı. (Secretary-General's High-Level Panel, 2004: parag. 203) Zirve'den çıkan sonuç, BM Şartı çizgisinden sapılmayarak, otoritenin sadece BMGK olabileceği ve BM Genel Kurulu'nun halkların korunması sorumluluğunu takip edeceği oldu. (A/RES/60/1)

BM Genel Kurulu'nda kabul edilerek, değiştirilmiş haliyle BM literatüründe yerini alan Koruma Sorumluluğu; BMGK'nın 2006 yılındaki 1674 sayılı kararında tekrar onaylanması ile ilk defa bir BMGK kararında yerini almış oldu. (S/Res/1674) Koruma Sorumluluğu, resmi olarak 2011'deki 1970 sayılı BMGK kararında, Libya için açıkça ifade edildikten sonra; 1973

sayılı BMGK kararının arkasından başlayan Libya müdahalesi ile ilk defa uygulanmış oldu. (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1970; 1973)

5.NATO'nun Kosova Müdahalesi'nin Koruma Sorumluluğu'na Etkisi

Koruma Sorumluluğu'nun kriterlerinin bu şekilde oluşmasındaki sebepler, NATO'nun Kosova müdahalesinin getirdiği tartışmalar ile birlikte değerlendirildiğinde anlaşılacaktır. Kriterlerin en önemlilerinden olan baraj kriterinin, diğer deyişle haklı sebebin, NATO'nun Kosova müdahalesindeki varlığı tartışılmaz. Savaşan tarafların arasındaki anlaşmazlığın tarihten beri süregelen birikmiş bir düşmanlık halinde olması da, karşılıklı saldırıların şiddetinin tarihsel arkaplanı olarak kabul edilebilir. Bunun yanı sıra, KKO'nun sivillere saldırıları ve Sırp polisi ile Yugoslav güvenlik güçlerinin devlet eliyle resmi olarak, paramiliterlerin de terör eylemleriyle Kosovalı Arnavutlara uyguladığı şiddet ve özellikle, uygulanan At Nalı Operasyonu, etnik temizlik ve göçe zorlama niteliği ile müdahalenin haklı sebepleridir. Bu açıdan bakıldığında, koruma sorumluluğunun büyük çapta ölüm ve göçe zorlamayı içeren "etnik temizlik" ve tecavüzü, müdahale için haklı sebep görmesi anlaşılacaktır.

NATO'nun niyetinin doğruluğuna bakıldığında, müdahaleci devletlerin hiçbirinin Milosevic tarafından tehdit edilmemiş olması, amacın YFC'nin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığını bozmak olmadığını açıklanması; aslında amacın Kosova'da yaşanan zulmü durdurmak olduğunu gösterir. Kosova'nın 2008'de bağımsızlığını ilan ederek Sırbistan'dan resmen ayrılmış olması niyetin doğru olmadığı sonucunu doğurmuş olsa da; raporun oluşturulduğu 2001 yılı için doğru niyet kriterinin oluşumunda bu müdahalenin önemi büyüktür. Diğer bir yandan ise bu bağımsızlığın, barış inşası sorumluluğu kapsamında ilan edildiğini değerlendirmek de yanlış değildir. Kosova'nın BM ve AB gözetiminde bağımsızlığını ilan etmiş olması; müdahale edenlerin, tarafların arasında yeniden çatışma çıkmasını engellemesinin bir yolu olarak görülebilir. Kosova'nın Sırbistan'a bağlı kalmasının

gelecekte yeni bir çatışmaya zemin hazırlaması ihtimali, Kosova'nın tarihi ile haklı çıkarılabilir. Arnavutların dünyanın en güçlü askeri ittifakı olan NATO'nun saldırıları ile Sırpı mağlup etmiş olması da göz önüne alındığında, Kosova'nın Sırp yönetimi altında kalması durumunda intikam saldırılarının gerçekleşeceği Sırp-Arnavut tarihinden çıkarılabilecek bir ders olarak görülebilir. Böylece barış inşasının uluslararası toplumun bir sorumluluğu olarak Koruma Sorumluluğu raporunda yer almasında da, Kosova'nın bu tarihi özellikleri ve müdahale sonrası çatışmanın canlanmasından korkulmasının önemli rol oynadığı görülmüş olur.

Kosova'da yaşananlar karşısında, müdahalenin son çare olduğu sonucuna varmak, öncelikle 1160, 1199 ve 1203 sayılı BMGK kararlarının sonuç getirmemesi açısından doğru kabul edilebilir. YFC ile yatırım antlaşmalarını durdurma ve YFC'nin önemli pozisyonlarındaki kişilerin yurtdışındaki mal varlıklarına el koyma, Yugoslav Hava Yolları'nın Avrupa'ya uçuşunu yasaklama ve Sırp hava sahasını uçuşa yasak bölge ilan etmenin yeterli olmamasına ek olarak; (Bideleux ve Jeffries, 2007: 537-40) Rambouillet Antlaşması'nın da Milosevic tarafından imzalanmaması uluslararası toplumun, müdahaleyi ilk aşama olarak düşünmediğinin göstergesidir. Bu açıdan bakıldığında Koruma Sorumluluğu'nun müdahaleyi son çare olarak koşullandırmasında, Kosova müdahalesi örnek olabilir.

Müdahalenin, Koruma Sorumluluğu'nun orantılılık kriterine uygunluğu ise şüphelidir. Bombalama, 78 gün sürmesi ve bombardıman uçaklarının fazla yüksekten uçuşması (15000 feet) gibi eleştirilen özelliklerinin yanı sıra; direk olarak 500 civarında, dolaylı olarak da 400 sivilin ölümüne neden olması ile sivillere verdiği zararlar açısından orantılılık kriterine uymamaktadır. Üstelik 1.000.000 kişinin Kosova'yı terk etmesi de müdahalenin sivillere yönelik diğer bir zarardır. (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2000; Judah, 90; Bideleux ve Jeffries, 2007: 55) Müdahalenin insani boyutuna yönelik tartışmalar ve sivillere zarar

verilmesi nedeniyle eleştirilmesi, orantılılık kriterinin önemini ortaya koyar. Müdahalenin süresinin uzunluğu, ilk üç hafta tam anlamıyla başarısız olması ve Milosevic'in hafife alınmasına rağmen; NATO'nun dünyanın en güçlü devletlerinden oluşması ve halkın desteğine sahip olması ile YFC'ye göre başarı oranının daha yüksek olduğunun göstergesidir. Koruma Sorumluluğu'nun doğru niyet kriteri; BM Şartı'na göre tek otorite kabul edilen BMGK'nın kararı olmaksızın yapılan Kosova müdahalesinin meşru kabul edilmemesi nedeniyle kriterlerin en önemlisidir. BMGK'da tartışılması durumunda Rusya ve Çin tarafından veto edileceğine kesin gözüyle bakılan müdahalenin, Kosova'da yaşanan zulme engel olabilmek adına BMGK kararı olmadan gerçekleşmesi ve beraberinde gelen hukuki tartışmaların Koruma Sorumluluğu ile BMGK'dan karar çıkmadığı durumlar için otoriteler oluşmasını sağlaması, hukuki tartışmaların etkisini ortaya koyar. Diğer bir yandan da müdahaleyi gerçekleştiren NATO'nun, üyesi olmayan bir devlete karşı yaptığı güç kullanımını çatışmanın komşusu olan devletlerin NATO üyesi olması yoluyla meşrulaştırmaya çalışması (RtoP, 54) da BMGK'dan ve BM Genel Kurulu'ndan sonra, bölgesel örgütlerin de Koruma Sorumluluğu kapsamında doğru otoritede incelenmesi ve ayrıntılı açıklanmasının nedenlerinden görülebilir.

6.Sonuç

Avrupa'nın savaşlarla dolu yarımadası Balkanlarda, Yugoslavya'nın parçalanması, Soğuk Savaş sonrası Avrupası'nda büyük bir tehlike yarattı. İç savaşlarla parçalanan Yugoslavya'ya karşı NATO'nun 1999'da yapmış olduğu müdahale, uluslararası sistemin en çok tartışılan boşluğunu yeniden gündeme getirdi. BM Şartı'nın bağlayıcı kuralları arasında ya da herhangi bir uluslararası hukuk kuralı olmayan "insani müdahale" kavramının, NATO'nun Yugoslavya'ya karşı güç kullanımı için kullanılması, yeni tartışmaları da beraberinde getirdi. İnsani müdahalenin kurallarının olmayışı da bu tartışmaların çeşitliliğini arttırdı.

Müdahalenin yapıldığı Kosova’da 1998’de başlayan savaş, Sırp lar ve Arnavutlar arasında bitip tükenmek bilmeyen düşmanlığın başka bir boyutu olarak gerçekleşti. Savaşan tarafların sahip olduğu, Kosova’da saf Sırp veya saf Arnavut bir nüfusa kavuşma isteklerinin yanı sıra; fırsatını bulduklarında birbirlerine sürekli saldırdığı tarihi arka plan, uluslararası toplumun Yugoslavya ve Kosova arasındaki anlaşmazlığa müdahil olmasına neden oldu. Yugoslavya’nın parçalanma süreci başladığında gittikçe artan anlaşmazlıkların çözülmesi için arabulucu olan devletler ve örgütlerin çabaları başarısızlıkla sonuçlanınca; 1998’de savaş halini alan saldırılara 1999’da NATO tarafından müdahale edildi. Ancak “insani” gerekçelerle yapıldığı savunulan müdahale, uluslararası toplumun bazı kesimlerince, BMGK kararı olmadan başlaması nedeniyle hukuki açıdan meşru kabul edilmedi ya da sivil kayıpların çok olması ve uzun sürmesi nedeniyle de insani açıdan haklı ve başarılı kabul edilmedi. NATO’nun ve müdahalenin savunucuları ile müdahale karşıtları arasındaki tartışmalardan çıkan en önemli sonuç ise “insani müdahale” kavramının kuralsızlığının giderilmesi için 2001 yılında oluşturulan “Koruma Sorumluluğu” oldu.

Koruma Sorumluluğu’nun dayandığı üçlü sorumluluk ve oluşturduğu altı kriter, tam anlamıyla BM tarafından kabul edilmese de; öncelikle BM Genel Kurulu tarafından değiştirilmesi ve sonrasında BMGK tarafından kararlarda kullanılması ile uluslararası hukuk ve BM literatüründe yerini almış oldu. Koruma Sorumluluğu’nun haklı sebep ve son çare kriterleri raporun yazıldığı sırada, NATO’nun Kosova müdahalesinde zaten karşılanıyordu.

Müdahalenin en çok tartışılan otorite eksikliği, Koruma Sorumluluğu’nun en önemli kriteri olan “doğru otorite”nin oluşumunda, NATO’nun müdahale etmesinden dolayı BMGK onayının olmadığı ve BM Genel Kurulu’ndan karar alınamadığı durumlarda bölgesel örgütlere görevin düşmesi ile çözülmeye çalışıldı. Ancak NATO üyesi olmayan bir devlete karşı gerçekleşen Kosova müdahalesi, Koruma Sorumluluğu için bölgesel örgütlerin

müdahalesinin sadece kendi görev bölgesi ve üyeleriyle sınırlı tutulması gerektiğinin ayrıntılı açıklanması için bir örnek oldu. Bu müdahale örneği sayesinde, müdahaledeki otoritenin, müdahale edilen bölgeyle ne bölgesel ne de üyelik bakımından ilişkisi olmayan bir bölgesel örgüt tarafından yapılmasını engellemenin kuralı oluşturulmuş oldu.

Müdahalenin insani boyutuna yönelik tartışmalar da, öncelikle gerekçenin insaniliği, sonrasında da müdahale süresince insani değerlerin korunması sorularına dayanıyordu. Bu tartışmalar, Koruma Sorumluluğu kavramının doğru niyet, orantılılık ve yüksek başarı oranını “tedbir” kriterleri olarak oluşturması sonucunu doğurdu. NATO’nun Kosova müdahalesinin niyeti, müdahalecilerin çıkarının olmaması ve haklı sebebin var olması nedeniyle, oluşturulduğu 2001 yılında, doğru kabul edilebilirdi. Ancak Kosova’nın 2008’deki bağımsızlığı, müdahale edilen devlet olan YFC/Sırbistan’ın toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığını ihlal etmesi nedeniyle müdahalenin niyetinin aslında Kosova’ya bağımsızlık getirmek olduğu şüphesini doğurdu. Diğer yandan da, Kosova’nın yönetiminin Sırbistan’a geri verilmemesindeki amacın Sırp lar ile Arnavutlar arasındaki tarihsel düşmanlığın canlanarak çıkabilecek yeni intikam saldırılarını ve çatışmaları önlemek olduğu düşünüldüğünde; Kosova’nın bağımsızlığının, barış inşası sorumluluğu kapsamında kabul edilebilmesi de bir başka sonuç olarak görülebilir.

Orantılılık ve yüksek başarı ihtimali kriterlerinin ayrıntılı açıklanması ve hatta mutlaka bir çıkış stratejisinin olması gerekliliğine dayanması da, NATO’nun Kosova müdahalesi sırasında ölen sivil sayısının fazla ve sürenin beklendiğinden uzun olmasının sonucudur.

Sonuç olarak, Kosova’nın tarihsel yapısı ve bugün yaratılan uluslararası sistem değerlendirildiğinde, NATO’nun Kosova müdahalesinin, Koruma Sorumluluğu’nun hem altı kriter ile hem de üçlü sorumluluk ile oluşmasında çok önemli bir payı olduğu görülür. Bu kriterlerin ayrıntılarıyla açıklanarak netleştirilmesi ise hem müdahalenin yapılışının hem de

müdahalenin yarattığı tartışmaların ortaya çıkardığı soruların cevaplanması ihtiyacına yöneliktir.

KAYNAKÇA

Augsburg Barışı, 1555, bknz. http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Doc.67-ENG-ReligPeace1555_en.pdf (07.08.2014)

Altuğ Günal, “Sırbistan Cumhuriyeti”, Nazif Mandacı ve Murat Necip Arman (ed.) *Çağdaş Balkan Siyaseti – Devletler, Halklar, Parçalanma ve Bütünleşme*, (2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.

Bekich, Darko; “Soviet Goals in Yugoslavia and the Balkans” *Annals of the American Academy of Political and Social Science, AAPSS*, Vol. 481, Soviet Foreign Policy in an Uncertain World, Eylül 1985.

Bideleux, Robert ve Jeffries, Ian; *A history of Eastern Europe Crisis and Change*, London: Routledge, 1998.

Bideleux, Robert ve Jeffries, Ian; *The Balkans: A Post-Communist History*, NY: Routledge, 2007.

BM Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi, (A/RES/60/1), 2005, bknz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/60/PDF/N0548760.pdf?OpenElement> (10.08.2014).

BMGK 1160 Sayılı Kararı, (S/Res/1160), 31 Mart 1998, bknz. <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SRES1160.pdf> (08.09.2014).

BMGK 1674 Sayılı Kararı, (S/Res/1674), 28 Nisan 2006, bknz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/331/99/PDF/N0633199.pdf?OpenElement> (08.08.2014).

BMGK 1970 Sayılı Kararı, (S/Res/1970), 26 Şubat 2011, bknz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/245/58/PDF/N1124558.pdf?OpenElement> (15.11.2014).

BMGK 1973 Sayılı Kararı, (S/Res/1973), 17 Mart 2011, bknz. http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/20110927_110311-UNSCR-1973.pdf (11.12.2014).

BM Şartı, bknz. <http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml> (04.06.2014).

Carnegie Endowment for International Peace 1914 Chomsky, Noam; Kosovo Peace Accord, *Z Magazine*, Temmuz 1999, bknz. <http://www.chomsky.info/articles/199907--.htm> (10.12.2014).

Daalder Iwo H. ve O’Hanlon, Michael; *Winning Ugly: NATO’s War to Save Kosovo*, Washington DC: The Brookings Institution, 2000.

European Parliament recommendation to the Council of 18 April 2013 on the UN principle of the 'Responsibility to Protect' ('R2P'), P7_TA(2013)0180.

Evans, Garreth ve Sahnoun, Mohammed; "The Responsibility to Protect" *Foreign Affairs*, Sayı 81, No 6, Kasım 2002.

Fine Jr, John V. A.; *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Michigan: University of Michigan Press, 1994.

Fisk, Robert; "Who Needs NATO?", *Progressive*, 22 Haziran 1999, ss. 22-3.

ICISS, The Responsibility to Protect, Aralık 2001.

İngiltere, Avam Kamarası, Dış İşleri Komitesi, Dördüncü Rapor (Kosova Raporu), Haziran 2000, bknz. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm199900/cmselect/cmfaff/28/2809.htm#n106> (10.01.2015).

İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Civilian Deaths in the NATO Air Campaign*, Sayı 12, No 1(D), Şubat 2000, Ek B: http://www.hrw.org/reports/2000/nato/Natbm200-03.htm#P1212_254868 (27.09.2014)

Judah, Tim; *Kosovo: What Everyone Needs to Know*, NY: Oxford University Press, 2008.
Legality of Use of Force case: Requests for indication of provisional measures, ICJ, 12 Mayıs 1999, CR 99/25.

Malcolm, Noel; *Bosnia: A Short History*, London: Macmillan, 1994.

Malcolm, Noel; *Kosovo: A Short History*, London: Macmillan, 1999.

MC Misakı. bknz. http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp#art15 (05.06.2014)

NATO Stratejik Konsepti, 1999, bknz. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm (18.05.2014)

Prague Document on Further Development of CSCE Institutions and Structures, 30 Ocak 1992.

Parekh, Bhikhu; "Rethinking Humanitarian Intervention" *International Political Science Review / Revue internationale de science politique*, Vol.18, No. 1, The Dilemmas of Humanitarian Intervention. Les dilemmes de l'intervention humanitaire, Jan, 1997, ss. 49-69.

Perritt Jr., Henry H.; *The Road to Independence for Kosovo: A Chronicle of the Ahtisaari Plan*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Ramet, Sabrina Petra; *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia From the Death of Tito to the Fall of Milosevic*, Colorado: West View Press, 2002.

Reisman, Michael W.; "Kosovo's Antimonies" in "Editorial Comments: NATO's Kosovo Intervention", *The American Journal of International Law*, Sayı 93, Cilt 4, Ekim 1999.

Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Changes, "A More Secure World: Our Shared Responsibility", 2004.

Vickers, Miranda; *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo*, NY: Columbia University Press, 1998.

Son Notlar

ⁱ Osmanlı, Anadolu'daki göçebe Türkleri, yeni elde ettiği Balkanlar topraklarına göndermenin yanı sıra, oradaki güvenliği ve askeri de sağlamak amacıyla, bölgeye tımarlı sipahiler yolluyordu.

ⁱⁱ Bu göç, Müslüman olmayanların, çoğunlukla Sırp topraklarından ayrılması olsa da; aralarında Katolik Arnavutlar da vardı.

ⁱⁱⁱ Bu süreç, Carnegie Uluslararası Barışı Korum Vakfı raporunda, etnik temizlik olarak geçmektedir. (Carnegie Endowment, 1914: 51)

^{iv} Bu süre boyunca İtalyan kayıtlarına göre, Sırlar Ocak 1919'da, 6.040 Arnavut'u öldürdü ve 3.873 evi yaktı. (Lampe, 1996: 371)

^v Operation Horseshoe adıyla bilinen planın, Sırların KKO ve Arnavut halkını üç taraftan kısıtararak tek kaçacak yeri Arnavutluk ve Batı Makedonya olarak işaret ettiği, Kosova'nın etnik Arnavutlardan temizlenmesine yönelik olduğu iddia edilmektedir. Bulgar hükümeti tarafından at nalı şeklinde olması nedeniyle bu isim verilen planın varlığı resmi olarak onaylanmamıştır.

^{vi} Müdahale sırasında İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2000 yılındaki NATO Hava Saldırısının Sivil Ölümleri raporuna göre 430-490 Arnavut ve Sırp sivil hayatını kaybettiği bilinmektedir. Ayrıca müdahale sırasında Sırların saldırılarını şiddetlendirdiği ve kimi zaman Arnavut sivilleri canlı kalkan olarak kullanmaları ile 400 civarında sivil Arnavut'u öldürdüğu de iddialar arasındadır. (Judah, 90)

^{vii} BM Genel Kurulu, Acil Durum Oturumu'nda üçte iki çoğunlukla "Barış için Birleşme" kararı almalıdır.

^{viii} Önerilen belirleyici oylama, BMGK'da veto oyu olmaksızın bir sonuç çıkmasını engellemek amacıyla; resmi oylamadan önce bir açık oylama ile "kabul etmeyenlerin" sayısının tespitine dayanır.